

Prof. dr. Muharrem DEZHGIU
(Tiranë)

**ÇËSHTJA KOMBËTARE SHQIPTARE DHE
BASHKËPUNIMI I LNÇ-së SHQIPTARE E JUGOSLLAVE
GJATË LUFTËS SË II BOTËRORE**

Pozita e shqiptarëve, para dhe gjatë Luftës së II Botërore, përbën një veçori, që duhet marrë domosdoshmërisht në konsideratë, për trajtimin objektiv të qëndrimit të tyre ndaj saj. Lufta i gjeti shqiptarët në një situatë, kur nuk e kishin zgjidhur detyrën e çlirimit dhe bashkimit të tyre kombëtar.

Shqiptarët në trevat e tyre etnike, jashtë kufirit politik të Shqipërisë, de facto ishin nën sundimin dhe shtypjen e të huajve. Ndaj tyre ushtrohej një politikë e egër shkombëtarizuese e pastrimit etnik, duke u mohuar të drejtat kombëtare e shoqërore. Qëndresa dhe rezistenca e shqiptarëve, në ato treva, ishte fokusuar për ruajtjen e identitetit të tyre kombëtar.

Karakteri çlirimtar kombëtar i luftës dhe i qëndresës së shqiptarëve në trevat e tyre etnike mbeti tipar permanent përballë dhunës së sunduesve të huaj sllavë në Jugosllavi, apo grekë në Çamëri. Në këto rrethana kritike, të rrezikut për asgjësimin etnik, shqiptarët e këtyre trevave, objektivisht, ishin të gatshëm të bashkëpunonin me çdo faktor të brendshëm e të jashtëm mbështetës, për çlirimin kombëtar të tyre.

Historiografia shqiptare nuk e ka marrë në konsideratë aq sa duhet këtë rrethanë historike të pozitës së shqiptarëve në trevat jashtë kufijve politikë të Shqipërisë, për të bërë vlerësimin e qëndrimeve e të veprimeve të tyre në rrjedhën e kësaj lufte.

Pushtimi italian i Shqipërisë, në prill 1939, solli humbjen e pavarësisë së saj. Shqipërisë iu imponua organizimi i një lufte çlirimtare, për të rifituar pavarësinë e mëparshme.

Me fillimin e Luftës Botërore, lufta e shqiptarëve, pavarësisht se ku banonin në Shqipëri apo në trevat etnike jashtë saj, mori karakterin e luftës çlirimtare mbarëkombëtare shqiptare. Detyra e çlirimit kombëtar i vuri shqiptarët në një emërues të përbashkët, pavarësisht nëse pushtuesit dhe sunduesit ishin italianë, serbë apo grekë. Pra, ata ishin vënë përballë rrezikut të asgjësimit të shtetit kombëtar në Shqipëri të cilin kishin shpresën që ta kishin si shtet unik të tyre.

Pushtimi italo - gjerman i Jugosllavisë dhe i Greqisë në prill të vitit 1941, objektivisht solli ndryshime për pozitën e mëparshme të shqiptarëve në ato shtete. Bashkimi me Shqipërinë i Kosovës dhe i trevave të tjera, në kuadrin e ndarjes së zonave të pushtimit në Ballkan, ndryshoi pozitën sociale, ekonomike e politike të shqiptarëve. Për herë të parë, ata përjetuan bashkimin e tyre nën një administratë të përbashkët shqiptare. Situata është krejt ndryshe nga më parë, kur sundonte shteti jugosllav. Shqiptarët përjetuan, për herë të parë, fitoren e të drejtave kombëtare në fushën e arsimit e të kulturës, lidhjen ekonomike midis krahinave shqiptare, etj.

Fati i shqiptarëve, tashmë, do të varej jo vetëm nga rezultatet e Luftës Botërore, ku roli i tyre nuk përbënte një faktor përcaktues, por do të varej nga unifikimi i qëndrimit të tyre në luftën për çlirim kombëtar.

Përfshirja e shumicës së shqiptarëve në një njësi të përbashkët administrative (pavarësisht nga emërtimi Shqipëri e Madhe apo Shqipëri etnike), përbënte një premisë shumë të

rëndësishme historike, për të kanalizuar energjitë dhe përpjekjet e shqiptarëve në një objektiv të përbashkët - çlirimin kombëtar.

Bashkimi i Kosovës dhe i trevave të tjera shqiptare me Shqipërinë solli një frymëmarrje të thellë për Lëvizjen Kombëtare, që ushqeui me oksigjen ndërgjegjen e nacionalistëve shqiptarë me besimin se çlirimi dhe bashkimi kombëtar i shqiptarëve ishte jo vetëm ideal, por edhe një realitet i prekshëm. Përvoja 3 – vjeçare e bashkimit të shqiptarëve nën një administratë të përbashkët ushqeui për vite të tjera me radhë lëvizjen kombëtare. Ajo mbajti të ndezur luftën për çlirimin e bashkim të shqiptarëve.

Shprehës të kësaj aspirote të përbashkët të shqiptarëve, u bënë përgjithësisht forcat nacionaliste shqiptare. Në programet dhe në vijën politike të tyre artikulohej njësia e përbashkët kombëtare si ideal dhe si realitet. Me fjalë të tjera, ata shtrinin si qëllim përpjekjen e përbashkët të të gjithë shqiptarëve, për të konsoliduar atë realitet historik, të krijuar në rrjedhën e kësaj lufte (si rezultat i veprimit të faktorëve të jashtëm por, gjithsesi, në interes të shqiptarëve). Situata në të cilën u gjendën shqiptarët, kur shumica e tyre për herë të parë ishin të bashkuar, pavarësisht nga roli që mund të luanin në luftën botërore, u trajtua nga propaganda e pushtuesve të saj fashistë dhe u përjetua nga nacionalistët si arritje e cila shprehte, në një farë mase, korrigjim të padrejtësive të bëra më parë ndaj shqiptarëve.

Politika social - ekonomike “dorëlëshuar” e Italisë ndaj Shqipërisë, në vitet e para të pushtimit, vonoi veprimet e organizuara të qëndresës kundër pushtuesit. U deshën 3 vjet që në Shqipëri të ndjehej pesha e shfrytëzimit të pushtuesit dhe të kuptohej thelbi demagogjik i veprimeve diversive të tij.

Ndërsa, në tokat e “liruara”, shqiptarët e përjetuan praninë e italianëve si çlirim, në raport me gjendjen e rëndë diskriminuese gjatë sundimit sllav. Për rrjedhojë, nuk mund të pritej rezistencë e

menjëhershme e shqiptarëve kundër italianëve. Këta të fundit, vlerësoheshin nga shqiptarët përgjithësisht, si faktor i jashtëm në favorin e tyre, për t'i shpëtuar nga e keqja më e madhe, sundimi afro 30 vjeçar sllav. Kurse, për serbët lufta e qëndresa kundër italianëve konsiderohej si luftë për rivendosjen e sovranitetit të tyre shtetëror në Kosovë dhe për ushtrimin e shtypjes mbi shqiptarët. Pra, qëllimi i luftës së sllavëve nuk përputhej me atë të shqiptarëve, madje ishte krejt i kundërt.

Lëvizjet nacionalçlirimtare, që vepruan në Jugosllavi e Shqipëri ishin të drejtuara nga partitë komuniste. Nën etiketën e luftës kundër fashizmit, armikut të përbashkët, ato vendosën bashkëpunimin midis tyre. Bashkëpunimi i tyre mbi baza ideologjike ishte në thelb mbështetje e ndërsjelltë për ardhjen e komunistëve në pushtet. Tek ky bashkëpunim i Lëvizjeve Nacionalçlirimtare të dy vendeve, duhet të kërkohet edhe shkakut i minimi të unitetit kombëtar të shqiptarëve gjatë Luftës II Botërore.

Është e provuar tashmë, se, anulimi i Marrëveshjes së Mukjes ishte rezultat edhe i presionit dhe ndikimit të përfaqësuesve të PKJ në Shqipëri, tek PKSH. Duke prishur Marrëveshjen e Mukjes, PKJ realizonte dy objektiva kundrejt shqiptarëve i jepte mbështetje PKSH për të ardhur në pushtet që gjatë luftës. Ndërkohë, me këtë forcë politike (PKSH), mendonte se do të gjente gjuhën e përbashkët për Kosovën, për t'ia lënë përsëri Jugosllavisë. Por, mbi të gjitha, bashkëpunimi i lëvizjeve nacionalçlirimtare shqiptaro - jugosllave, unifikoi qëndrimin ndaj nacionalistëve shqiptarë, duke i cilësuar ato si forca "reaksionare", që minonin bashkëpunimin internacionalist të të dy vendeve. Një pozicionim i tillë i dy partive komuniste ndaj nacionalizmit shqiptar, u bë pengesa më e madhe e zgjidhjes së çështjes së çlirimit kombëtar të shqiptarëve.

Bashkëpunimi i lëvizjeve nacionalçlirimtare shqiptaro-jugosllave, në dëm të çështjes së çlirimit kombëtar të shqiptarëve, u shpalos, sidomos, në fund të Luftës Botërore, kur lufta në Kosovë bëhej kundër forcave atdhetare shqiptare që kundërshtonin ripushtimin e Kosovës nga ushtria jugosllave.

Thirrja e forcave të UNÇSH për ndihmë nga ana e Titos, në fundin e luftës, për “çlirimin e Jugosllavisë”, synonte që ato të luanin rolin e amortizatorit, në qetësimin e situatës. Në këtë mënyrë u lehtësonin punën forcave jugosllave, të shuanin me terror qëndresën mbarëpopullore kosovare. “Shtypja e revoltave u shndërrua në një kasaphanë të vërtetë, që synoi asgjësimin sistematik dhe të organizuar të popullit shqiptar. Nga të dhënat e dëshmitarëve të ngjarjeve dhe të dokumenteve të kohës del se, gjatë dimrit të vitit 1944 - 1945, në viset shqiptare në Jugosllavi, u asgjësuan rreth 40.000 veta”¹.

Nuk është e rastit që udhëheqja e LNÇJ, në javën e fundit të gushtit 1944, shpalli amnistinë për çetnikët. Të dy palët (partizanë e çetnikë) iu vërsulën Kosovës dhe trojeve etnike shqiptare me synimin që ta terrorizonin e gjunjëzonin gjithë elementin shqiptar. Elementët çetnikë serbë u inkuadruan në radhët e formacioneve të UNÇ të Jugosllavisë, pas nënshkrimit të marrëveshjes midis J.B.Titos dhe të J.Subashiçit. Dhuna ndaj shqiptarëve, menjëherë pas Luftës II Botërore, për nga përmasat, qëllimet, metodat e përdorura dhe propaganda që e ushqe, ishte e njëjlojtë me atë që u ushtrua mbi të në vitet e sundimit të dinastisë mbretërore të paraluftës².

Atdhetarët shqiptarë, që kanë vuajtur në burgjet e Jugosllavisë për kauzën e drejtë, për çlirim e bashkim kombëtar, e kanë vlerësuar kërkesën për ndihmë të UNÇSh si një dinakëri të madhe të Titos. Me këtë ndihmë, jugosllavët do t’i shpëtonin

¹ Lefter Nasi, *Ripushtimi i Kosovës*, Tiranë, 1994, f. 182.

² *Po aty*, f. 131.

kryengritjes mbarëpopullore të shqiptarëve të Kosovës, si dhe do t'i shpëtonin komprometimit para botës për gjenocid ndaj shqiptarëve. Pikërisht, në këtë moment të vështirë e delikat, Enver Hoxha i bëri një shërbim të madh Titos. Duke lëshuar në hapësirat e Kosovës thirrjen: “Shpërndahuni vllazën, se nuk luftojmë vllau me vllaun” brigadat partizane shqiptare luajtën rolin e zjarrfikësit dhe lehtësuan ushtrinë jugosllave për ripushtimin e Kosovës.

Është tepër dëshpëruese që të lexosh në dokumentet e kohës urdhër operacioni të brigadave të UNÇSH që, në bashkëpunim me forcat jugosllave, të luftonin për asgjësimin e shqiptarëve që kundërshtonin ripushtimin e Kosovës në fund të shtatorit të vitit 1945. Në urdhrin e operacionit të Brigadës XXII, që ndodhej në Vrapçisht, më 28. IX. 1945, midis të tjerash thuhej: “Brigada XXII në bashkëpunim me forcat jugosllave të Kosovës, do të vihen në lëvizje prej Jugut për në Veri dhe ato jugosllave prej Veriut në Jug, në mënyrë që elementëve të mbetur armiq, mos t'u mbetet rrugë shpëtimi, por, o dorëzim ose vdekje”³.

Në udhëzimet për këtë operacion u kujtohej partizanëve se, këtij operacioni i është kushtuar një rëndësi e madhe si nga ana e Armatës 6 jugosllave, ashtu dhe nga Shtabi i Divizionit (të UNÇSH). Çdo sukses i ushtrisë sonë kombëtare, të mendohet si një sukses tjetër në zhdukjen e bandave reaksionare që mundohen me çdo mënyrë të turbullojnë gjendjen në Kosovë, Maqedoni, si dhe në Shqipëri.⁴

Me gjithë propagandën e madhe të “bashkim- vëllazërimit” midis popujve, që motivonte operacione të tilla pastrimi, rezultati

³ AQU, Div. 5, Brig. XXII, viti 1945, Urdhër operacioni i shtabit të brigadës jugosllave për batalionet e saj, Vrapçisht, 28.IX.1945.

⁴ Arkivi Qendror i Ushtrisë (më tej: AQU), Divizioni V, Fondi Brig. XXII S, viti 1945, f. 26-28. Urdhër operacioni i Shtabit të Brigadës për batalionet e saj, Vrapçisht, 28.IX.1945.

mbetej i njëjtë. “Shovinizmi është në kulm... Populli shqiptar është i shtypur”⁵ - shprehej seksioni informativ i Brigadës XXII.

Udhëheqësit komunistë të dy vendeve, të Shqipërisë dhe Jugosllavisë, në periudhën e fliritit të përzemërt, në vitet e para të pasluftës botërore, përshtatën forma e mënyra bashkëveprimi kundër të gjithë atyre shqiptarëve, që aspironin apo vepronin për çlirim e bashkim kombëtar.

⁵ Po aty, Informacion i Sektorit Informativ të Brigadës XXII për Shtabin e Divizionit në Gostivar, më 2.VII.1945.

